

Damir Globočnik

RIČET IZ ŽABJEKA

Satirični listi predstavljajo časnikarsko podzvrst, zato se v njih objavljeni prispevki praviloma uvrščajo med trivialno literaturo. Vloga satirične periodike v javnem in političnem življenju pa vseeno ni bila nepomembna. S pomočjo satiričnih besedil in karikatur so namreč lahko komentirali in opozarjali na politične in druge dogodke, predstavljali vidne osebnosti ipd. Pogosto so izhajali celo v večjih nakladah kot časniki. Omenjenih dejstev se je zavedala učinkovito organizirana avstrijska cenzura, ki je v drugi polovici 19. stoletja v enaki meri kot slovenske časnike spremljala tudi satirične liste. V prvem letu izhajanja sta bila zaplenjena prva slovenska satirična lista, ljubljanski *Brencelj* (1869–1875, 1877–1886) in tržaški *Juri s pušo* (1869/1870), njuna urednika pa sta se morala zagovarjati pred porotnim sodiščem.¹

V 10. št. *Brenclja* z dne 19. junija 1869 sta bili pod naslovom »*Mameluška deca pod vodstvom svojega stotnika gre nekam krompir pobirat – in ga nese na hrbtu domu*« objavljeni karikaturi, ki sta namigovali na pretep slovenskih kmetov s turnarji na Jančah maja 1868.² Na prvi karikaturi so se »mameluški« otroci (op. *mameluk*: kdor slepo, suženjsko uboga, zaslepljenec, nekritičen privrženec, podrepanik) veselo podali na izlet pod vodstvom renegata Karla Dežmana, ki si je

na znamenite »proklete grablje« (Dežmanov simbol, po njegovi pesmi »*Proklete grablje*«, objavljeni v Bleiweisovem Koledarčku slovenskem za leto 1855) obesil izvod Laibacher Tagblatta (Dežman se je tudi v resnici udeležil izleta Ljubljanskega turnarskega društva na Janče). Na drugi karikaturi pa je Dežmanova družina pokazala podplate nasmejanim slovenskim kmetom, ki so zasegli nenavadno nemškutarsko zastavo.

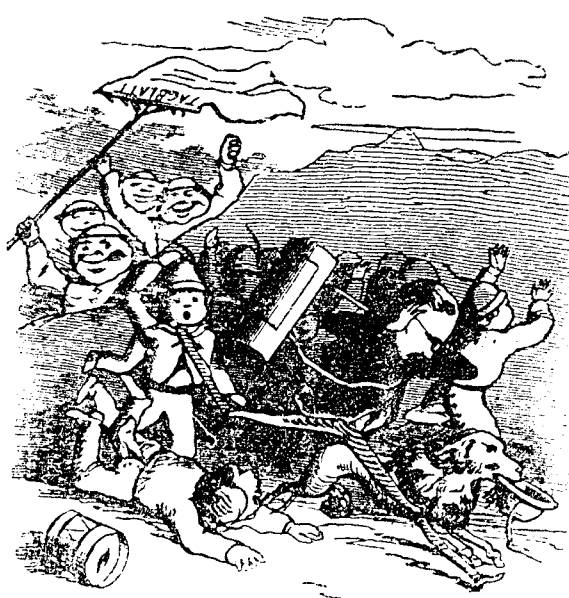
Zaradi karikatur in dveh prispevkov »*Zopet dolg nos!*« in »*Turniček II. in III.*«, ki naj bi jih napisal Fran Levstik (1831–1887), je državni pravdnik 21. junija 1869 odredil zaplembo celotne

¹ V prispevku je nanizane nekaj gradiva o zaplembah *Brenclja* in porotnih obravnavah njegovega urednika. O porotni obravnavi urednika Jurija s pušo Gašparja H. Martelanca (1829–1884) delno govori prispevek: D. Globočnik, »*Juri s pušo bo imel prav železno dušo*«, *Primorska srečanja*, 1998/208–209, str. 604–608.

² Izlet turnarjev (članov nemškega telovadnega društva Turnvereina) na Janče 23. maja 1869 se je spremenil v enega najhujših izgredov med Slovenci in Nemci. Kmečki fantje z Janč so prepodili turnarje in jim zasegli zastavo. Nemci so se za ponižanje maščevali. Iz Ljubljane so na pomoč priklicali oddelek orožnikov in četo vojakov, ki so se spravili na slovensko prebivalstvo v Vevčah. Nek vojak in orožnik sta zverinsko ubila slovenskega vojaka, ki je bil takrat v Vevčah na dopustu. Leta 1870 je bilo 30 Slovencev iz Janč obsojeno zaradi hudodelstva in javnega nasilja na visoke zaporne kazni, morilci slovenskega vojaka niso bili kaznovani.

Mameluška deca,

pod vodetvom svojega stotnika gré nekam krompir pobirat in ga nese na hrbtu domú.

naklade Brenclja (1000 izvodov). »To številko je državno pravdnštvo djalo pod pečat, še preden je izšla in deželna sodnija je z odlokom 22. junija potrdila konfiskacijo ter začela se je preiskava zoper urednika g. Alešovca,« je zapisal Slovenski narod.³ Urednik Brenclja Jakob Alešovec (1842–1901) je dal natisniti novo 10. št. satirčnega lista. »Ker je bila omenjena številka 'Brenceljna' policiji tako všeč, da jo menda še vedno prebira, pošlje se častitim naročnikom nov iztis, se vé da, brez tistih sestavkov in podob, katerih so se vstrašili ljubljanski liberaluhi.« V njej je objavil dopis deželnega sodišča o zaplembi Brenclja z dne 22. junija 1869.⁴

Levstik in Alešovec sta si prišla večkrat krepko navzkriž. Anton Slodnjak meni, da je edina verjetna razlaga Levstikovega sodelovanja z Alešovcem, »da je pač hotel izkoristiti v tem času vsako priložnost, da pove katero gorko kranjskim Nemcem in nemškutarjem.«⁵ Levstik je nato oba prispevka (morda sta bila mišljena za tržaški satirčni list *Juri s pušo*)⁶ nekoliko predelal in ju pod naslovom »*Jurijčkova pridiga*« in »*Dunajska romarja*« objavil v Slovenskem narodu, v prvotni obliki sta bila objavljena tudi v 16. št. Brenclja (1869/77).

»Včerajšnji 'Brencelj' je pograbljen. Bilo je že natisnega 600–700 listov ter nekoliko raznesenega po mestu, in tudi dolžni odtiski so bili

položeni pod uradove, ko pride s pomočjo v Blaznikovo tiskarnico [op. ljubljanski tiskar Jožef Blaznik (1800–1872)] komisar g. Haring ter delo prepove ter stavek zapečati. Lovili so ga po ulicah, iskali in prepovedovali tudi pri g. Hohnu [op. ljubljanski knjigarnar Edvard Hohn] in Kleru [op. ljubljanski knjigarnar Klerr], kjer se navadno razprodaja. Sledili so za njim celó po kavarnah. Da je g. Alešovcu to pridobilo kacic 200 naročnikov več na 'Brencelj', o tem ni dvojiti, kajti že včeraj so si ljudje otéte liste skrivaj po 30 kr. prodajali.

In zakaj je pograbljen? Prinesel je na zadnji strani podobo, kako mameluški otroci gredó korun (krompir) pobirat. Njihov vodja je genral Dežman v turnarski obleki, na traku nese botanško pušico [op. botanična pušica oziroma puščica: škatlica za hranjenje manjših predmetov, namig na Dežmanovo delo na botaničnem področju] z napisom: *Dežmanovo maslo* [op. mišljeno je najbrž »maslo nemške kulture«, Alešovec ga večkrat omenja v povezavi z Dežmanom], ter na prokletih grabljah na mestu zastave drži svoj mogočni 'Tagblatt'. Za njim ponosno korakajo

³ Po: Iz Ljubljane, 25. sept. (Izv. dop.), Slovenski narod, 1869/115.

⁴ Jakob Alešovec, Bralcem, Brenclj, 1869/10.

⁵ Po: Anton Slodnjak, Opombe k: Fran Levstik, Zbrano delo, Deveta knjiga, Politični spisi II, Ljubljana 1962, str. 521.

⁶ Po: Mistifikacija, Slovenski narod, 1869/83.

otroci v razklanih hlačicah, oblastno bobnajo in v rokah resno sučejo lesene sabljice. A tik te podobe je druga, kako korun na hrbtu domú nesó. Mameluki so jim vzeli proklete grablje s 'Tagblattom', otroci v begu padajo, Dežman teče, da ima stegno od stegna pol ure daleč, botanska púšica nima več napisa, zgubljen je okrogli klobuček, kterega je pobral in ga poleg Dežmana v hitrem teku nese znani dr. Keesbacherjev koder [op. ljubljanski zdravnik Fritz Keesbacher oziroma Kāsmacher (1831–1901), na karikaturah in naslovni vinjeti Brenclja upodobljen s psičkom]. – Zdaj vidiš, dragi 'Slovenski Narod!' kaj o vihnih dobah tebe čaka v policijski Ljubljani, kamor bi se tako rad preselil! O tem hočemo še več govoriti, kader bode prilika. – Šaljivi listi vsega sveta nosijo v smešnih podobah papeža, kardinale in škofo, kralje in cesarje, Beusta, dr. Jiskro [op. notranji minister dr. Karl Giskra] in vse ministre, celó bogoslužna opravila, kakor obnašanje (procesijo) sv. rešnjega telesa itd., pa jih nikdo ne ustavlja, a ubogi 'Brenclj' je ustavljen zaradi prvega policijsta ljubljanskega mesta, g. Dežmana! Slava nemškutarski liberalnosti, iz ktere, kakor igle iz ježa, molé bajoneti, vojaške, žandarske in policijske sablje!»⁷

Državni osnovni zakon iz decembra 1867 je določal, da vsi tiskovni prestopki in pregreški sodijo pred poroto.⁸ Porotna obravnava proti Jakobu Alešovcu naj bi bila celo prva porotna obravnava v Ljubljani.⁹ Ljubljansko sodišče jo je zato imelo za vzorčni primer tovrstnih obravnav. V pričakovanju, da jo bo javnost spremljala z velikim zanimanjem, se je nanjo skrbno pripravilo. Poročevalec Slovenskega naroda z obravnave je bil Fran Levstik.

Porotna obravnava se je začela 25. septembra 1869 ob 11. uri in nadaljevala med 17. in 19. uro. Vodil jo je »deželne sodnije prvosednik« g. Lušin (Luschin), ki je bil podpisan tudi pod obvestilo Alešovcu o zasegi Brenclja, »prisednika« sta bila svetovalca gg. Grčar in Perko. Porotniki so bili gg. Tambornino, Maurer, Pakič, Auer, Perdan, Lukman, Gregorič, Winkler, Ničman, Šober, dr. Kovač in Hartman.¹⁰ Obtoženca je zagovarjal dr. Radoslav Razlag (1826–1880). Obravnava je potekala v slovenskem jeziku, le obtožnica je bila v nemščini, »in sicer, kakor se je reklo, ker vrednik zna tudi nemški«. »Tudi prvosednik g. Lušin se je časi rad v nemški govor zapustil, akoravno mu slovenščina teče prav gladko,« je v Slovenskem narodu poudaril Levstik.

'Prvosednik' sodišča je najprej pozdravil porotnike in jim razložil velik pomen njihovega dela. »Podoben je bil njegov govor prav lepi 'pridigi' in slišali smo enekrati, da 'hudobija' mora se kaznovati, ker to je Bogu ljubo i. t. d.« Porotniki so prisegli v slovenskem jeziku, da bodo sodili po najboljši vesti: »Prisežem, kakor gotovo naj mi Bog pomaga.« Sledilo je branje obtožnice. V članku Zopet dolg nos je ljubljanski državni pravdnik g. Ernest dr. vitez von Lehmann našel zasmehovanje in zasramovanje članov ljubljanskega občinskega odbora in župana, zlasti ker se jim očita, da so na Dunaj poslali lažnjivo spomenico, označeno v Brenclju za »prismojene čenče in blebetanje«. – »To ni več kritika, timveč hudobno v nič devanje občinskega zbora in njegovega sklepa in se ima kaznovati kot pregrešek po §. 300. [op. § 300 kazenskega zakona iz decembra 1862]«. Tudi članek Turniček II. in III. zasramuje ljubljanskega župana dr. Josefa Suppana, 'srdit'ga lib'raluha', in njegovega tovariša, 'nemškutarskega duha' Poproviča (ljubljanskega mestnega odbornika in advokata dr. Pfeffererja, udeleženca izleta turnarjev na Janče), katerima se podtika, da sta šla na Dunaj prosit, »naj hitro priklene slo-

⁷ Iz policijske Ljubljane, 20. julija. (Izv. dop.), Slovenski narod, 1869/72.

⁸ Poroto je predvidevala ustava iz leta 1848. Samo za tiskovne delikte jo je vpeljal cesarski patent 14. marca 1849 in urejal kazenski procesni red z dne 17. januarja 1850. Cesarski ukaz z dne 11. januarja 1852 je poroto odpravil. Poroto je ponovno predvidel državni osnovni zakon o sodniški oblasti z dne 21. decembra 1867 pri hudodelstvih, za katere so predvidene težke kazni in jih bo imenoval zakon, ter pri političnih in tiskovnih hudodelstvih. Poroto za tiskovne delikte je vpeljal zakon z dne 9. marca 1869, uredili pa Kazenskopravni red z uvodnim zakonom, zakon o začasnih ustavitvi porot ter zakon o sestavljanju imenikov porotnikov, ki so bili sprejeti 23. maja 1873 (Po: Jelka Melik, »Subjekti kazenskega postopka«, Kazensko sodstvo na Slovenskem 1919–1929, Ljubljana 1994, str. 27).

⁹ Leta 1850 je bila v Celju prva porotna obravnava v Avstriji (Po: Andrej Studen, Prva porotna obravnava v Avstrijskem cesarstvu, Slovenska kronika XIX. stoletja 1800–1860, Ljubljana 2001, str. 392).

¹⁰ Porotno sodišče sta sestavljala sodni zbor oziroma sodni dvor (trije sodniki) in porotni zbor oziroma porotna klop (12 porotnikov). Porotniki so bili lahko moški starejši od 30 let, med pogoje sta sodila tudi premoženjski in izobrazbeni cenzus. Na podlagi teh pogojev so sestavili občinske sezname porotnikov (prvotni imenik, Urliste), ki so jih predložili okrajnim glavarjem. Ti so jih pregledali in označili osebe, ki naj bi bile za porotnike posebej primerne. Imenike so nato predložili predsednikom zbornih sodišč prve stopnje. Tu je posebna komisija na osnovi prvotnih seznamov sestavila letni imenik porotnikov za območje določenega okrožnega ali deželnega sodišča. Imenik je bil sestavljen iz dveh delov: iz glavnega in dopolnilnega imenika. Na javni seji, ob navzočnosti dveh

vanski se pes».¹¹ Članek »tedaj ni samo zasramovanje župana in zbora, timveč tudi sovražljivost zoper narodnosti, ki se ima kaznovati po §. 302.« Karikatura Mameluška deca gre nekam krompir pobirat in ga nese na hrbtu domu v zasmehljivi obliki prikazuje žalosten dogodek na Jančah in skuša opravičevati to 'nepostavno' dejanje. »Te besede pomenijo blizu toliko: kar so iskali, so dobili, in kar so dobili, so zaslužili. (Tako si je namreč g. državni pravdnik zgoraj navedeni stavek prestavil v nemščino. Ali ni to na tanko predstavljeno? – Pis.) To opravičevanje pa je pregrešek in se kaznuje po §. 305. Zatorej toži državno pravdnništvo g. Alešovca kot odgovornega vrednika zaradi imenovanih treh člankov.«

Predsednik je prebral prvi članek, ki ga je razdelil tudi porotnikom. Začelo se je zaslišanje obtoženca. Alešovec je med drugim povedal, da list izhaja dvakrat mesečno brez kavcije. Omenjene članke je pisal sam in jih sam izročil v tiskarno, podobe je naročil na Dunaju. List ima naklado 1000 do 1200 izvodov, njegova naloga je zabavati predvsem preprosto ljudstvo. »Odgovornost vrednika gre le za to, kar piše in si sam misli, ne na to, kar si kdo drug pri tem misliti more. Imena predstavljati in ves smisel predrugačevati ne gre, vzeti se mora kakor je pisano. Poprovič n. pr. se ne more predstavljati g. dr. Pfefferer itd. Zatoženec pove smešnico od krojaškega učenca, ki je nesel suknjo namesto Frölichu na dunajski cesti Veselu v Trnovo, misleč da Frölich ali Vesel je vse eno. (Smeh med poslušalci. Prvosednik hudo zavrne občinstvo, da tu ni prostor smijati se.) Poprovič se ni oglasil, kar pa spomenico zadeva, je zaslužila ostro grajo, ker je bila res lažnjiva, kar se bo dokazalo. Kar se tiče besede 'slovenski pes', vendar ne bo nihče mislil, da bi bil 'Brencelj' tako imenoval Slovence! Ravno tako ne bo nihče besed 'gre krompir pobirat itd.' tako predstavljal, kakor jih je državni pravdnik. Kdo je pač državnega pravnika učil predstavljati?»

Priči tiskar Blaznik in stavec Meier nista povedali nič bistvenega. Na zahtevo dr. Razlaga so prebrali spomenico občinskega zbora, ki je spodbudila Brenclejeva članka. Državni pravdnik dr. Ernest Lehmann je pozdravil porotnike in razvijal svojo 'ustno zatožbo', ki se je popolnoma ujemala s pismeno.

Tudi dr. Razlag je nagovoril porotnike, ki so se po 18 letih znova zbrali na porotni obravnavi. »Vezani ste le na svoje prepričanje, in obžalujem le, da morate za podlago svojega prepričanja je-

mati postaviti iz časov največjega absolutizma. Potem navaja izglede družih enacij humorističnih listov, ki tudi kritikujejo občinske in drugih zborov sklepe. Spomenica je bila res prenatrpana stvar in je imela mnogo, kar se pozneje ni opravičilo. Govornik ugovarja bistroumno državnega pravnika razlogom in omenja, da se žalibog res sliši celo od olikanih ljudi psouvka 'slovenski pes.« Državni pravdnik je ugovarjal, zato je zagovornik še enkrat poskušal zavreči njegove razloge.

Naslednjega dne se je obravnava nadaljevala ob pol 10. uri zjutraj. Za uvod je predsednik Lušin napravil »kaj ginljivo, včasih malo dolgočasno in nepotrebno natančno pedantično 'pridigo', da bi razsvetlil srca porotnikov in jim pokazal pravo pot. Vprašanja sodnije glase se tako-le (se ve da v okrajšani obliki, ker so bila veliko bolj obširno zastavljena):

1. Ali je zatoženec kriv, da je v članku 'zopet dolg nos' občinski zbor in župana zasmehoval, zasramoval in s tem v nič devati skušal?

2. Ali je zatoženec kriv, da je skušal druge k zaničevanju zoper občinski zbor in zoper župana glede na njih uradovanje nadražiti?

3. Ali je zatoženec kriv, da je s pesmijo 'Turniček II. in III.' druge k sovražnostim zoper občinski odbor nagovarjal, spodbadal ali zapeljati skušal?

sodnikov in državnega pravnika, so štirinajst dni pred vsakim zasedanjem z žrebom sestavili uradni (službeni) imenik štiridesetih porotnikov iz glavnega imenika in devetih nadomestnih porotnikov iz dopolnilnega imenika. Izmed njih so neposredno pred začetkom glavne obravnave ob navzočnosti sodnega zbora, tožilca, zasebnega udeleženca, obtoženca in njegovega zagovornika na javni seji sestavili porotni zbor. Za sestavo porotnega zbora je bilo potrebno vsaj trideset porotnikov, manjkajoče so nadomestili nadomestni porotniki. Najprej so opravili postopek izločitve tistih porotnikov, pri katerih je obstajal izključitveni ali odklonitveni razlog, nato je predsednik vlekel iz posebne posode lističe, na katerih so bila napisana imena porotnikov in jih bral. Obtoženec in tožilec sta za vsakega porotnika posebej izjavila, ali ga sprejmeta ali zavrneta. Imela sta pravico zavrniti polovico tistega števila porotnikov, ki je preseglo število dvanajst. Če je bilo pričakovati dolgo obravnavo, je predsednik lahko določil, da se porotnemu zboru dodata še dva porotnika (Po: Jelka Melik, »Subjekti kazenskega postopka«, str. 28–29).

¹¹ Dr. Pfefferer in ljubljanski župan dr. Josef Suppan (nekdanji narodnjak Jožef Zupan) sta junija 1869 odnesla notranjemu ministru Giskri promemorijo ljubljanskega občinskega sveta o vzrokih in krivcih dogodkov na Jančah in v Vevčah. Spomenica, ki je dolžila slovenske voditelje, agitatorje, duhovščino, profesorje in dijake narodnostnega ščuvanja, ni imela posebnega uspeha, ker je na Dunaju malo prej o dogodkih objektivneje poročal deželni predsednik Conrad (Po: Anton Slodnjak, Opombe k: Fran Levstik, Zbrano delo, str. 484).

4. Ali je zatoženec kriv, da je s podobo pod napisom 'Mameluška deca itd.' silovitosti od kmetov nad ljubljanskimi turnarji dne 23. vel. travna 1869 storjene, tedaj po postavah prepovedana dejanja, opravičiti skušal?»

Po 'pet četert ure trpečem' posvetovanju je višji porotnik g. Jožef Gregorič razglasil rabsodbo (za obsodbo bi bilo potrebno dve tretjine vseh glasov). Na prvo vprašanje so porotniki s 5 proti 7 glasovi odgovorili: 'nekriv', na drugo vprašanje 'nekriv' z 10 proti 2 glasovoma in na tretje vprašanje 'nekriv' z 11 proti 1 glasu. »Občinstvo zaklicalo je glasno 'Slava' in 'Živio', kar je mirnega g. prvosednika v tako grozovito jezo vgnalo, da se je bilo bati, da mu sape ne zmanjka. Grozil se je, da prihodnjič brez ustopnice ne bo smel nihče k obravnavi. In vendar bo očitna ino javna! Mislimo pa, da se g. prvosednikova jeza potolaži.« Na koncu je sodišče izreklo svojo rabsodbo, Alešovec je bil spoznan za nedolžnega.

»Tako se je končala prva porotna sodnija v Ljubljani v našo občno zadovoljnost in pokazala se je tudi pri nas dobra stran te naprave,« je sklenil Fran Levstik svoje poročilo o porotni obravnavi proti Alešovcu.¹²

Samo nekaj dni zatem, 29. septembra 1869, je potekala proti Alešovcu druga obravnaava pred porotnim sodiščem, ki jo je za Slovenski narod znova spremljal Levstik. Tokrat se je Alešovec na sodišču znašel kot odgovorni urednik nemško pisanega političnega časnika za slovenske zadeve *Triglav* (1865–1870). Alešovec, ki je postal urednik Triglava, ko je bil dotedanji urednik Peter Grasselli obsojen na prestajanje zaporne kazni, naj bi bil kriv pregreška žalitve časti c. kr. vojske po § 491 in 493 kazenskega zakona. Predsednik sodišča je bil zopet g. Lušin, 'prisednika' svetovalca gg. Kozjek in Perko. Državni pravdnik in tožitelj je bil g. Ernest Lehmann, Alešovčev branilec dr. Razlag, porotniki pa: gg. Jožef Gregorič, Trdina, Gašpar Ahčin, Kastner, Streker, Franc Perles, Perdan, Remšak, 'marki' Gozani, Holcer, Tambornino in Koren. Obravnaava se je začela ob 9. uri, nadaljevala ob 16. uri in zaključila ob pol sedmih zvečer.

Po nagovoru predsednika sodišča so porotniki prisegli. Predsednik sodišča je opominjal občinstvo, naj bo mirno in naj ne izraža zadovoljstva ali nezadovoljstva. Ker je bil Triglav pisan v nemščini, je obravnaava potekala v nemškem jeziku. Pismena obtožnica zoper odgovornega uredni-

ka Triglava Alešovca je sporočala, da je s člankom *Wieder eine Turnfahrt*, objavljenim v 42. št. Triglava iz 1869, ki govori o izletu turnarjev na Janče, žalil c. kr. armado, kateri naj bi pri Kraljevem Gradcu primanjkovalo hrabrosti. »Pred kazino so namreč dne 23. maja zvečer, – kakor bo čitateljem še v spominu – nekteri oficirji napadli z golimi sabljami dva vinjena kmečka fanta, ki sta s zastavo slovenski pevajoči mimo prišla. Enega od teh, Hrastar po imenu, so hudo razsekali, da se je moral odpeljati v bolnišnico. 'Triglav', govoreč o tej stvari, pisal je v omenjeni številki: 'Ueberhaupt entwickelten die officiere der hiesigen garnison bei der ganzen affaire eine bravour, die man bei dem andenken an Königgrätz nicht erwarten sollte' (to se pravi: sploh so pokazali oficirji tukajšnje posadke pri celej tej homatiji tako bravuro (predrznost), kakor bi je ne bilo pričakovati pri spominu na kraljevi Gradec.) Posebno v teh besedah vidi državno pravdnistvo žaljenje časti c. kr. vojske, po §. 491 in 493, kajti pripisuje se v zasramovalnih izrazih c. kr. vojski zaničljiva lastnost, da jej je manjkalo poguma. Akoravno je 'Triglav' te besede preklical po nagibu g. majorja Maierja, glede na oficirje tukajšnje posadke, vidi vendar državno pravdnistvo v prej omenjenih besedah žaljenje vse c. kr. vojske, in je tedaj po dovoljenji vojnega ministerstva tožilo službeno samo od sebe, brez privatnega nagiba.«

Predsednik je prebral celoten inkriminirani članek, sledilo je izpraševanje obtoženca. »Jakob Alešovec, 27 let star, neoženjen, pisatelj, je izvršil na ljubljanski gimnaziji 6. razred in potem privatno študiral naprej, ter učil kot odgojitelj. Zdaj je pisatelj.« Na vprašanje predsednika sodišča, kako je prišel članek v pisarno in kdo ga je pisal, je Alešovec odgovoril: »Članka nisem pisal sam. Dobil sem ga doma na svoji mizi. Pogledal sem samo napis, in ker mi je bil rokopis znan kot zanesljiv, in se mi je mudilo spisati še prvi članek lista, oddal sem ta rokopis tiskarskemu fantu, ko je prišel, kakor po navadi, po rokopise. Imena ne vem zdaj več, pa bi ga tako tudi ne povedal, ker je to navada pri vredništvi, da se ne izdajajo imena sodelavcev. Odgovornost prevzamem na-se. Rokopis sem sežgal, kakor po navadi.«

Predsednik sodišča je menil, da bi bilo rokopise bolj varno hraniti, Alešovca pa je vprašal, kdaj je bral članek in kaj je bilo s korekturo lista. Alešovec je odgovoril, da mu je šele naslednji

¹² Po: Fran Levstik, *Iz Ljubljane*, 25. sept. (Izv. dop.), Slovenski narod, 1869/115.

dan prijatelj pismeno sporočil, da ga išče major Maier, ki je na cesti ustavil že dva gospoda, misleč, da sta pri uredništvu Triglava. Tudi drugi prijatelji so Alešovca svarili pred oficirji, ki naj bi nekaj pripravljali. Alešovec je zato poslal po list v administracijo in prebral članek. Korektore sicer bere sam, vendar zadnjo stran, zlasti če je postavljena pozno, pusti stavcu. List ima okrog 450 naročnikov.

Predsednik je Alešovca opomnil, da je njegova *'postavna dolžnost'* paziti na to, kaj pride v list. Alešovec je omenil, da je popravek, ki ga je želel major Maier, objavil v naslednji številki. Mislil je, da je zadeva končana, ker je major dejal, da bo odstopil od tožbe, če bo popravek natisnjen.

Priča tiskar Jožef Blaznik ni vedela povedati ničesar, saj se nima časa pečati z rokopisi ali jih celo prebirati. Pri njem se tiskajo trije časopisi, torej ima ne glede na druge svoje posle že s tem dovolj opravka.

Nato so prebrali več uradnih spisov, med katerimi je bilo tudi dovoljenje c. kr. vojnega ministrstva za tožbo. Državni pravdnik dr. Ernest Lehmann je *'ustmeno zatožbo'* predstavil z veliko gorečnostjo, včasih skorajda strastnim glasom, vsaj tako je pisal Slovenski narod: *»Zoper ta članek tožiti je moralo državno pravdnništvo iz lastnega nagiba, da brani čast in poštenje c. kr. vojske, kateri se očitajo tukaj neopravičene reči. Kmalu se bodo pred sodnijo razjasnile žalostne dogodbe 23. maja in pokazalo se bo, kako je bila ta stvar prav za prav. Objektivno bodo g. porotniki gotovo našli v tem članku žaljenje časti c. kr. vojske po §. 491 in 493. Nesreča, ki je zadela avstrijsko vojsko, pripisuje se, tako rekoč, oficirjem. Tukaj so bili hrabri proti neoboroženim, – hoče reči pisatelj članka – tam pa niso pokazali posebnega poguma. To je vendar zasramovanje vse vojske? V bombastičnih besedah potem poudarja g. državni pravdnik, kako mora razsrditi vsacega domoljuba tako obrekovanje vojske, ki ima v sebi vse narode, ki žrtvuje kri in življenje za dom in za cesarja! Tem bolj je tedaj kazni vredno tako žaljenje, ker ne meri samo na eno osebo, temveč na celoto. In kaj je bil vzrok? Kukav, nesramen pretep! (Eine erbärmliche, niedertätige Prügelei!) Ali bi se ne dale te besede deloma obračati tudi na znane dogodke pred kazino? – Pis.) Poglejmo nazaj v zgodovino, vedno neoskrunjena je čast in hrabrost naše vojske, in pripoznana celo od zmagovalnega sovražnika. Preverjen sem tedaj, da so g. porotniki popolnoma prepri-*

čani, da je v tem članku kazni vredno žaljenje c. kr. vojske.» Državni pravdnik je poudaril, da ne more verjeti Alešovcu, da članka pred natisom ni pregledal, kar naj bi pogojevalo urednikovo subjektivno krivdo. Njegov list ni velik in z njim nima toliko dela, poleg tega pa je bilo tedaj vse razdraženo zaradi omenjenih dogodkov, zato ni mogoče verjeti, da članka ne bi prebral. Državni pravdnik je vztrajal pri obtožbi glede osebne krivde obtoženca.

Alešovec je ponovno povedal, da članka ni prebral. Zagovor dr. Razlaga je bil naslednji: *»Treba je to stvar pregledati iz psihologičnega (dušnoslovnega) stališča. Žalostne dogodbe so bile po tem, da so vznemirjale, in posebno zaradi tega, ker so si stranke nasprotne. Beseda, v takej razburjenosti izrečena ali pisana, ne sme se soditi tako, kakor bi bila izrečena s hladno krvjo. Oficirji pred kazino, ne umeči našega jezika, bili so po drugih nahujskani na vinjena kmečka fanta, kar se ve da mora grajati. Razdraženost je bila velika, tedaj se ni čuditi, če je rabil 'Triglav' bolj ostre besede. S tem pa, da je govori o 'bravuri' ni očital vojski pomanjkanja hrabrosti. 'Bravura' je že posebna stopnja predrzne hrabrosti, h kateri pa ni zavezan tudi najpogumnejši vojak, ne sme se torej zamenjevati s hrabrostjo. V tem tedaj, da se vojaku očita pomanjkanje 'bravure', ni nič žaljivega. V subjektivnem oziru ni državni pravdnik čisto nič dokazal in izrekel le svoje mnenje. Če se je on oziral na to, da je list majhen in kazal na dunajske liste, je treba le omeniti, da je pri velicah dunajskih listih po več in dobro plačanih vrednikov, ki se pečajo edino le z listom, kar pri 'Triglavu' ni. Tudi zanemarjenja potrebne pozornosti ne najdem, ker članek, kakor sem rekel, ni razžaljiv. Pričakujem tedaj za trdno, da porotniki spoznajo zatoženca nekrivega.*»

Državni pravdnik je ugovarjal, znova poudaril nizkotnost zasmehovanja (*niederträchtigkeit des hohnes*) in vztrajal pri osebni urednikovi krivdi, čeprav je ni mogel dokazati. Temu je ugovarjal zagovornik, nakar so razpravo preložili na popoldan.

Tudi v tej pravdi je g. Lušin *»govoril na srce porotnikom in jim razkladal na široko porotno postavo*«. Po predsednikovem govoru, ki je zopet trajal skoraj poldrugo uro, je sodišče porotnikom postavilo vprašanja: *»1. Ali je zatoženec kriv, da je v članku 'Wieder die Turnerfahrt' z besedami 'überhaupt entwickelten die offiziere' itd. (glej spredaj v zatožbi) c. kr. vojski, posebno*

pa c. kr. severni vojski, ki je bila v bitvi pri kraljevem Gradcu očital pomanjkanje hrabrosti, tedaj dolžil to vojsko zaničljive lastnosti?

2. Ali je obtoženec kriv, da je na gori omenjeni način razpostavil c. kr. vojsko javnemu zasmešanju?

Za primerljaj, da se ne potrdita ta-dva vprašanja:

3. Ali je članek, gori v 1. vprašanji naveden, sposoben, da bi dolžil c. kr. vojske, posebno pa c. kr. severno vojsko, ki je bila v bitvi pri kraljevem Gradcu, zaničljivih lastnosti, ali jo razpostavljala javnemu zasramovanju?

4. Ali je zatoženec kriv, da je prezrl postavno pozornost pri natisu tega članka?»

Po enournem posvetovanju je višji porotnik Kastner predstavil odločitev porotnikov. Na prvo in drugo vprašanje so porotniki z 10 proti 2 glasovoma odgovorili, da Alešovec ni kriv. Odgovor na tretje vprašanje se je glasil, da Alešovec ni kriv, čeprav je tako menilo samo 5 porotnikov, 7 porotnikov pa je bilo prepričanih, da je Alešovec kriv. »Opomnimo še enkrat, da je za sodbo treba najmanj dve tretjini glasov« je poudaril Fran Levstik.

»Občinstvo je pozdravilo to rabsodbo z dobro in živio-klici, in sodnija je spoznala zatoženca nedolžnega, ter ga odvezala od vseh sodnih stroškov. Upati hočemo, da ne bomo tako kmalu zopet imeli prilžnost takoj obravnavi, ter da bode tudi slavnim državnim pravdnštvom prava resnična svoboda tiska po storjenih skušnjah

se malo bolj priljubila! Zastareli absolutistični kazenski paragrafi se nič kaj ne vjamejo več s svobodnim duhom našega časa, očiten dokaz temu so porotne obravnave v Gradcu, v Pragi, v Celji in zdaj tudi pri nas v Ljubljani.«¹³

Mreže avstrijske politične cenzure, v katere se je ujel Alešovec, so bile na posreden način upodobljene na karikaturah v Brenclju. Karikatura v 10. št. iz leta 1869 prikazuje Brenclja-Alešovca v Pajkovi mreži. Brenclj: »Šentaj! Vse pajkove mreže sem že predrl, a ta se mi ne zdi pajčevina, ker je spletena iz 300 niti. Vidi se jih celo 305, pripetih s čudno ustvarjeno ključavnico. Ta drži!«¹⁴

»Paša ljubljanske okolice gospod« Johann (Jožef) Pajk (Pajek, Pajik), »po rodu sicer, kakor vsi pajki, najbolj srdit sovražnik 'Brencljnovega' roja«,¹⁵ je bil takratni policijski pravdnik v Ljubljani. Leta 1863 je tožil Levstika in Vilharja zaradi žaljenja časti. Tožba, povezana z Levstikovim člankom *Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost?*, je ustavila njun časnik *Naprej*. Levstik je bil obsojen na tri mesece zapora in kasneje oproščen, Vilhar na šest tednov, ki jih je moral presedeti.

14. št. Brenclja iz leta 1871 je zaplemba doletela zaradi prispevka *Pes in sodnik ali kako se je*

¹³ Po: Fran Levstik, *Iz Ljubljane*, 29. septembra. (Izv. dopis), *Slovenski narod*, 1869/116.

¹⁴ Namig na § 300 in 305 kazenskega zakona iz decembra 1862.

¹⁵ Jakob Alešovec, (brez naslova), *Brenclj v lažnjivi obleki*, 1869.

Johann Pajk

Jakob Alešovec

Brenclj 1869/10

gospod Čuček spekel. V njem je Alešovec komentiral ovadbo nemškega krojača Risterja zoper Slovence Križaja. Križaj je bil zaradi napada na Risterjev 'alter ego', 'jako majhno, pa sitno kroto' – njegovega psička (morda gre za 'ponočni hrup' na Velikem trgu v Ljubljani poleti 1869, o katerem je pisal Fran Levstik v Slovenskem narodu)¹⁶ obsojen na 6 dni zavora ali 30 goldinarjev denarne kazni, vendar se je pritožil na višje sodišče v Gradec, kjer so ovrgli obsodbo. V prispevku si je Alešovec privoščil tudi adjunkta (pomožnega uradnika na sodišču) Frana Čučka, ki naj bi se našel 'nemškutarskega duha' in postal »iskren častilec Dežmanovih 'prokletih grabelj' in principov«.¹⁷

»Ko storjo to od psa bo bral, / Od Risterja, t'ga žnidarja, / Od kunštnega t'ga šintarja, / Štediranga t'ga rihtarja, / Od graške rihte doftarja.' – / Je rihtarja, ki urtelj bral, / Koj v svoje cajtenge not dal. – / Pa 'Brencelj' se je zmotil zló, / Vse čist' faleno je prišlo. / Je komaj 'Brencelj' drukan bil, / Je policaj ga že lovil / In rekel mu: 'Ti lump ti, stoj, / Zdej greš naravnost k riht' z menoj.' »¹⁸

Razprava je potekala dva dni pred božičnimi prazniki. Tožitelj Fran Čuček naj bi odstopil od tožbe, ko mu je Alešovec zatrdil, da ga ni hotel žaliti.

Državni pravdnik in tožitelj je bil ljubljanski sodnik dr. Viktor Leitmeier.¹⁹ Tudi tokrat so bila znana imena porotnikov. Kot je zapisal Alešovec v *Odprtem pismu gospodu Leitmeier–ju, stražniku javne varnosti v Ljubljani*, naj bi bili vsi porotniki razen treh 'zagrizeni nemškutarji', liberalci ali 'liberaluhi', kajti Leitmeier naj bi 'zavrzel' oziroma odklonil vsakega, »ki je količkaj po slovenščini dišal«. »Le eden je ostal, in še ta le, ker ga Vi niste mogli zavreči, ker Vam je sape zmanjkalo. Troje pa ste jih pustili, kateri ne umejo toliko slovenščine, da bi bili mogli slovenski priseči.«²⁰

Alešovec je imena porotnikov objavil v članku *'Brencelj' se je vjel*, ki je podobno kot osmrtnice obrobjen s črnim trakom: »zlatarja na velikem trgu Peter Simonetti in Ferd. Maček, hišni posestnik blizu Križank Gašper Ahčin, hišni posestnik Korek Gallé, urar na starem trgu Eduard Kottek, trgovec na velikem trgu Korelj Karinger, trgovec v gledišnih ulicah Spiridon Peskiak, zlatar v 'zvezdi' Korel Tambornino, Kraschovitz Janez, bukvar na velikem trgu Lercher Juri, kavarnar France Pölzl ter trgovec na velikem trgu in narodnjak Janez Jamšek.«

»Brencelj' je imel jako slabega zagovornika, namreč samega sebe, gosp. Leitmeier mu je nakladal butaro za butaro na ramo, videlo se je, kako bi rad 'Brenceljna' na Žabjek spravil. Govori, prosi, roti porotnike, se jim prilizuje in stori vse, kar bi utegnilo 'Brenceljna' potisniti na Žabjek.

Govoril je ušesom, ktera rade poslušajo ustavoverne govore, kajti razen treh so bili vsi hudi nemčurji. Toraj ni bilo drugače, kakor da so spoznali ubozega 'Brenceljna' krivega kaljenja javnega miru in Bog vé, česar še. Gospodu Leitmeierju je srce radosti skakljalo in da bi obtoženemu pokazal svojo ljubezen in sočutje, prosi sodnijo, da bi ga obsodila na 3 mesece na Žabjek, kjer je prav dober ričet.

Toda sodnija mu privoši le dva meseca in vsake 14 dni postni dan, da bi imel tako lepo prilobnost, v samoti Žabjeka premišljevat, kaj premore pri nas 9 nemškutarjev in Risterjeva pasja krota.

Tò se je zgodilo dva dni pred prazniki in sicer ne na Kitajskem ali kje drugod, ampak v Ljubljani, kjer se šopirijo liberalci. Deveteri, kateri so obsodili 'Brenceljna', so vsi liberalci ali liberaluhi, to je, vsi govoré, da bi se vpeljala večja svoboda, sodijo pa tako, kakor se vidi iz 'Brenceljnové' tožbe.

Potlej pa naj še kdo pride in reče, da je nemškutar hudobna zver, ktera bi vse Slovence rada raztrgala! Mu bom že jaz uro navil. 'Brencelj' na poti proti Žabjeku.«²¹

Sreča tokrat ni bila na Alešovčevi strani. Na 13 izmed 15 vprašanj, ki jih je porotnikom postavilo sodišče, so ti odgovorili, da Alešovec ni kriv, na dve vprašanji pa z devetimi glasovi proti trem, da je kriv. Sodišče je Alešovca zaradi motenja miru obsodilo na dva meseca zavora (namesto predlaganih treh mesecev), vsakih 14 dni je bil deležen posta, plačati je moral stroške kazenske obravnave.²² Alešovec se je na obsodbo ljubljan-

¹⁶ Po: Fran Levstik, *Iz Ljubljane*, 10. junija, Slovenski narod, 1868/31.

¹⁷ Po: Jakob Alešovec, (brez naslova), *Brencelj* 1871/14.

¹⁸ Jakob Alešovec, *Risterjev pes*, *Brencelj* iz Žabjeka, Ljubljana 1873, str. 24.

¹⁹ V *Brencelju* naj bi bil upodobljen na karikaturi Novomeška 'banda' pod vodstvom kapelnika slavnega c. k. sodnijskega svetovalca Leitmayerja, gre prijatelju po ustavovernosti 'ofreht' delat (1873, št. 3 in 4). Leitmeier je bil ravnatelj filharmoničnega društva, ki je imelo nemški značaj.

²⁰ Jakob Alešovec, *Odprto pismo gospodu Leitmeier–ju, stražniku javne varnosti v Ljubljani*, *Brencelj*, 1872/1.

²¹ Po: Jakob Alešovec, *'Brencelj' se je vjel*, *Brencelj*, 1871/24.

²² Po: Novice, 1871/52.

skega porotnega sodišča nameraval pritožiti, »ker vsi porotniki ne umejo slovenskega jezika in večidel komaj 'kranjsko špraho' lomijo, in ker zatoženi sestavek ni bil po priseženem sodniškem tolmaču in v onem duhu prestavljen, ki je šalam lasten.«²³ Morda je pritožbo poslal na višje sodišče na Dunaju.²⁴ Vendar nič ni pomagalo, na prestajanje zaporne kazni oziroma »zobat ričet, repo in kislo zelje«²⁵ »v prijetno samoto pušča-ve«²⁶ »dobrodelne hiše«²⁷ na Žabjeku, »kjer ne raste trava in ne cvetó rožice, pač pa obsojeni in še ne obsojeni 'nedolžni' v trojih in še več jezikih iz vsega srca – kolnejo«,²⁸ je moral oditi 6. oktobra 1872. Uredništvo Brencelja je začasno prepustil Andreju Velikonji. »(Gosp. Alešovec) je 6. dan t. m. zavoljo 'Brenceljovega' članka o Rusterjevem psu šel pokoro delat; sv. Miklavž ga bode še le oprostil zapora.«²⁹ V zaporu je imel kot politični zločinec boljši status kot drugi zaporniki (t.i. 'custodia honesta'). Kasneje se je hvalil, da je med prestajanjem dvomesečne zaporne kazni napisal kar devet iger.³⁰

V 18. št. iz 1872 je Brencelj objavil karikaturu *Pred Žabjekom 6. oktobra 1872*. Objokani Brencelj-Alešovec, ki ga je karikaturist narisal z odstriženimi krili, odhaja v Žabjek, »v one samotne, tihe, srečne prostore – srečne za tistega, ki mu ni treba v njih prebivati – kjer sicer muh ni, kjer ričet, zelje in repa v eni skledi bratovščino pijo, kjer se mi ni bati, da bi me kdo vkradel; dasiravno se tatov tam ne manjka...« Ob vhodu stojita krojač Rister in njegov pes, ki nosi Brenceljeva krila. »Vzrok moje tihe sreče, Risterjeva pasja krota, naj podedva moje za zdaj mi pristrizene perutnice (glej podobo na zadnji strani); zato pa mu dam nalogo, da vsakih 14 dni, kedar imam zaradi njega post, kako klobaso vkrade ter jo meni pritira, da bo ričet bolj masten,« je zapisal Alešovec v 'testamentu'.³¹

Alešovec je iz zapora prišel 6. decembra 1872 (god krščanskega svetnika sv. Miklavža). V 23. št. Brencelja iz leta 1872 je sledila karikatura *Na sv. Miklavža dan*. Na skrajni levi se je 'Mladi Brencelj' (Tako se je imenovala posebna številka Brencelja, ki je izšla leta 1869 ob taboru v Vižmarjah. Alešovec z njegovim izdajanjem ni mogel nadaljevati, ker bi moral vložiti 1000 goldinarjev »varščine ali zastave za posebne potrebe c. k. pravdnika«.)³² razveselil prihoda sv. Miklavža, ki vodi za roko urednika Alešovca. »Vidiš 'Brenceljček', ker si mi pridno molil, prinesel sem ti nekaj, kar nisem prinesel nobenemu drugemu otroku,« nagovarja Miklavž Mladega Brencelja. Jakob Alešovec se

Na sv. Miklavža dan.

na vseh karikaturah pojavlja kot pravi 'brencelj' z žuželčjim telesom in krili ter karikirano človeško glavo, zato so ga pogosto imenovali tudi Brencelj-Alešovec. Za Miklavžem in Brencelj-Alešovcem stoji parkelj (hudobec, peklensček, hudič). »Joj, joj, ata, ata! Kaj pa oni črni mož za vami? Ali vas bo zopet vzel? Ali je po mene prišel?,« se je parkeljna z dolgim jezikom, rogovi in 'miklavževko' (šibo) v roki prestrašil Mladi Brencelj. »Nič se ga ne boj, za-te ne mara. To je parkelj, ki je nabasal porotnike v koš in državnega pravdnika seboj vzel,« mu zatrjuje Brencelj-Alešovec. Napis na košu, ki ga nosi parkelj, nam pove, da so v košu porotniki, ki so obsodili urednika Brencelja. Iz koša pravzaprav gledajo samo klobuki porotnikov, med katerimi so tudi cilindri, ki so v tem času veljali za simbol nemštva. Mladega Brencelja zanima, zakaj je parkelj vzel s seboj porotnike in državnega pravdnika. »Ham, ham! Moliti niso hoteli. Jih bom že jaz naučil. Ham, ham!,« mu je pojasnil kar sam parkelj.

»Precej po novem letu bo skuhal 'Brencelj' jako 'žmahtno' jed, kakoršne se je navadil kuhati na Žabjeku, namreč:

²³ Po: Novice, 1871/52.

²⁴ Po: Jakob Alešovec, (brez naslova), Brencelj, 1872/13 in Brencelj, 1872/15.

²⁵ Po: Jakob Alešovec, Posluh!, Brencelj, 1871/14.

²⁶ Jakob Alešovec, (brez naslova), Brencelj, 1872/17.

²⁷ Jakob Alešovec, Volilci ljubljanske okolice!, Brencelj, 1869/12.

²⁸ Jakob Alešovec, Naročujte in plačujte!, Brencelj, 1880/11 in 12.

²⁹ Novice, 1872/41.

³⁰ Po: Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 628.

³¹ Jakob Alešovec, Moj testament, Brencelj, 1872/18.

'Ričet iz Žabjeka'.

Pristavljena k ognju je ta jed že, da le zavré, pa bo dobra, potem jo bo vsak dobil za 30 kr. Ker je v nji skuhana Risterjeva pasja krota, bo gotovo jako mastna.

Kdor jo želi poskusiti, naj priloži naročnini 30 kr. in dobil jo bo po pošti. Zabeljena bo z blizo 30. novimi, jako smešnimi podobami.

Denar se pošilja najlaglje in najcenejše po poštnih nakaznicah (Postanweisungen).

Podvizajte se toraj, da si ga vsak kmalu priklene, kajti kdor tega ne stori, se bo kesal, a prepozno bo.»³³

Gračak s Kalca Miroslav Vilhar (1818–1871) – Alešovec je bil nekaj časa učitelj njegovih otrok – je bil zaradi političnega časnika Naprej (1863) obsojen na zaporno kazen in 300 goldinarjev kazni, zavoljo obsodbe pa je izgubil tudi poslanski mandat. Vilhar je v spomin na bivanje v ljubljanskem preiskovalnem zaporu Žabjek v Zagrebu leta 1865 izdal knjižico humorističnih in zbadljivih verzov *Žabjanke* (*Žabe, Raki, Ribice*). Med prestajanjem kazni se je dal tudi fotografirati.

Alešovec se je odločil svojo zaporno kazen izkoristiti pri svojem pisateljskem in časnikarskem delovanju, zato je podobno kot Vilhar izdal posebno knjižico, posvečeno Žabjeku – *»Ričet iz Žabjeka, kuhan v dveh mesecih in zabeljen s pasjo mastjo, Skuhaj in osolil Jakob Alešovec, Ljubljana, 1873«*. Cena knjižice *Ričet iz Žabjeka* je bila 30 krajcarjev. Natisnila jo je Narodna tiskarna. Izšla naj bi tudi v nemščini (*Ritter Rieters Hund*).³⁴

»Kdor po svetu popotuje, lahko kaj pripoveduje, pravi nemški pregovor. Tim več pa zamore pripovedovati tisti, ki dva meseca sedi, ki ima toraj čas, premišljevat, ktere ga ne moti nepokojnost sveta, ki toraj dva meseca – procul negotiis [op. lat. daleč od poslovnega vrvenja] – z vso priležnostjo in mnogo časom ričet zoblje.

Taka se je godila meni, nježna vest porotnikov in dobrovoljna ljubezen slavne c. kr. deželne sodnije, ktere oko čuje zlasti nad Slovenci, da se jim kaj hudega ne zgodi, odločili sta me od moje navadne okužljive družine ter me zašili v kraj, kjer mi je bil svet tri sežnje dolg in poldrug seženj širok, in solnce temno obličje jetniškega nadzornika, zvezde pa molčeči biriči.

Ni drugače mogoče, kakor da taka okolica človeka navduši, da jame peti, žvižgati in posebno pisati, če prav mu piščalke ne dovoli 'hišni red'. Če

Žabjeka prijetna in podučljiva samota že navadne ljudi, morilce, ubijalce, tatove, goljufe, pretepače itd. omeči, kako bi mene ne bila, ki sem le 'javni mir kalil', in sicer tako, da sem moral dva meseca sedeti, predno je bil ta javni mir 'zopet čist'.

Zdaj je vse dobro, razkačena vest porotnikov potolažena, razžaljena deželna sodnija zopet dobre volje, javni mir čist in tudi jaz sem še živ, niso me snedli ne bolhe in ne sodniki, toraj smem biti tudi vesel, da me niso. Kedar je pa človek vesel, se mu razveže jezik, posebno, če je moral tako dolgo molčati, kakor jaz, ker z golo steno se ne dá govoriti. Mogoče, da jezik razvezan sem ter tja kaj neslanega čenča, mogoče, da ta 'ričet' komu ne bo ugodna jed, a premislite, da sem na Žabjek prišel, ker sem za sodnijo preslane jedi kuhar, toraj sem se učil na Žabjeku bolj neslano kuhati. Zato bo pa ta 'ričet' bolj zabeljen, ker se je v njem kuhala mastna Risterjeva pasja krota.

Poskusite ga! Dober tek!

V Ljubljani po novem letu 1873.

Kuhar.»³⁵

V prvem prispevku *Žabjek* Alešovec opisuje Žabjek – gostilnico, prenočišče, krčmo, hotel, odgojilnico, semenišče, samostan, bolnišnico, stradalnico... *»Žabjek! beseda neizrekljivega pomena, polna veselja za tistega, kdor jo le samo sliši, dišeča po biričih, preiskavnih sodnikih, deželni sodniji in deželnemu pravdnstvu, po vodeni prežganki, trdih cmokih, ričetu in hišnemu redu; hiša, kjer človek zgubi vse svoje pravice in postane številka, kjer se mude trdovratni grešniki, kjer ima ključ besedo in zvonec ukazuje in govori, kjer se z eno besedo 'sedi'.*

Kdo te je ustvaril? Bog gotovo ne, ker nam Mozes nič o tebi ne pove, hudič tudi ne, ker se križa boji, ti si pa ves prekrižan, tako da ni luknjice brez križa. Toraj so te morali ljudje sezidati in sicer v ta namen, da si varna shramba takim, ktere bi lahko hudič vzel; zato je toliko križev, da oni črni mož ne more do njih.»³⁶

Sledijo kratek opis Brenceljnovih vtisov v zaporu, *Risterjev pes* – *»Žalostno smešna, poduč-*

³² Po: Jakob Alešovec, Razglas, Brencelj, 1871/5.

³³ Jakob Alešovec, Pozor prijatelji!, Brencelj, 1873/1–2.

³⁴ Po: Dragotin Lončar, Alešovec Jakob, Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1925–1932, str. 6.

³⁵ Jakob Alešovec, Nagovor, Ričet iz Žabjeka, Ljubljana 1873, str. 1–2.

³⁶ Jakob Alešovec, Žabjek, Ričet iz Žabjeka, Ljubljana 1873, str. 3.

na, resnična storja. (Z lepimi pildki ocirana.)«, ki v verzih opisuje Brenclj–Alešovčevo pot v Žabjek, »resnična povest iz sodnijskega življenja,« *Pravica – krivica, Riba in kmeta (Podučna povest v podobah), Podobe iz Žabjeka, Samotne misli zaprtega, pesem Slovo Žabjeku*. Pesmici *Risterjev pes in Riba in kmeta* sta opremljeni s karikaturami, *Podobe iz Žabjeka* so celostranske karikature, na katerih lahko prepoznamo predsednika deželnega sodišča dr. Lušina.

'Policajrat',³⁷ 'slavni konfiskovalec',³⁸ 'strah vseh slovenskih listov in hrustač slovenskih kupletov' policijski svetnik Anton Ahčin (Achtschin), »kteri je za slovenske liste tako vnet, da mu ni dosti eden iztis, timveč jih v porazumljenji z državnim pravnikom kar po sto in sto pobere, kedar se mu posebno 'žmahtni' zde«, je v štirih letih štirikrat zaplenil Brenclja³⁹ in z zadnjo zaplembo pripomogel k Alešovčevi obsodbi. Ahčin je bil sin ljubljanskega prijatelja pesnika dr. Franceta Prešerna. Rojen je bil leta 1812 v Višnji gori. Po dokončani gimnaziji 1824–1830 v Ljubljani in filozofiji je najverjetneje študiral pravo na Dunaju. Leta 1842, ko mu je umrl oče, je bil okrajni komisar v Št. Pavlu pri Preboldu. Upravitelj očetove zapuščine in varuh 19-letnega brata Karla je bil dr. France Prešeren (Ahčin je naveden med pričami v Prešernovi oporoki). Istega leta je bil Anton Ahčin na oklicih z Ano Herzum, hčerko Prešernovega prijatelja, glasbenega učitelja Andreja Herzuma in znamenito pianistko. Pozneje se je poročil z Avgusto Herzum (morda sestro Ane Herzum). Leta 1848 je bil aktuar okrožnega sodišča v Bovcu, 1849 v Tolminu, 1851–1856 policijski ravnatelj na Reki, 1856 policijski ravnatelj v Celovcu, 1868 policijski svetnik v Pragi, nato je bil dodeljen v službo v Trst, a je kmalu prišel v Ljubljano. Tu je bil v letih 1868–1874 tudi član Narodne čitalnice, »kjer se je strašno narodnega delal ter marsikomu priliznjenosti pravil. Toda bodi–si, da mu je bilo vino prekislo, bodi–si, da so ga ljudje tako spoštovali, da se nihče ni predrznil približati se mu, in je mož vsled tega večidel sam sedel, izostal je in sklenil, svojo ljubezen in navdušenost za domačo stvar, nad katero je svet dvomil, dejansko pokazati s svojo skrbjo za narodne časnike, zlasti za 'Slov. Narod' in 'Brencljna', ktere ga si je v štirih letih že štirikrat privoščil. Kdor je prav katoliški kristijan, gre vsaj po enkrat na leto k spovedi, kdor je prav policaj, mora vsako leto enkrat kaj konfiskovati, če tudi le zato, da se ne odvadi.«⁴⁰ Med leti 1869 in 1875 je bil policijski svetnik in časopisni cenzor v Ljubljani. Po upokojitvi 1875 se je preselili

v Gorico. Bil je komponist in spoštovalec Prešerna. Janez Trdina piše ('*Gospodin Ahčim*'), da je bil violinist, slikar in pesnik.⁴¹ Napisal naj bi dve slovenski igri.⁴²

»Gospod Ahčin je eden tistih 'stremelj', ki še iz Bachove absolutistične dōbe v našo novo dōbo molé, toraj za dōbo svobode ali liberalizma, kakor je zdaj, kot nalašč. On ima strašansko rešpekt pred vsim, kar je na c. kr. stopinji više od njega, birokratizem mu je prirašen k srcu kakor goba k drevesu, on bi se rešpekta pred c. kr. deželnim predsednikom Auerspergom kar stajal in njegovo ime izreče le s trepetanjem. Gospod Ahčin ima dva očesa: prvo je obrnjeno zdaj na slovenske liste in kuplete, drugo na železniške družbe, kjer bi se dal tudi kak groš vjeti; oba pa se obračata po storjenem delu, namreč po konfiskovanji in zborovanji v železniških družbah do višjega njegovega predsedništva vprašajoča, je–li zapazilo njegovo gorečnost za dobro stvar, in če se še ne vidi od daleč kak križec, ki bi priletel na njegov frak. Tega se pa tudi po pravici sme nadejati, kajti kolikokrat je bila država že v nevarnosti in jo je on rešil s svojim bistrim pogledom in še bistrejšim umom, zapazivši v 'Slov. Narodu', v 'Brencljnu' ali v kakem kupletu prežečega sovražnika ktere ga je on potem z listom ali kupletom vred o pravem času konfiskoval. Bog ve, če bi Avstrija še stala, ako bi ne bilo gospoda Ahčina! /.../

Tak je tisti sloveči Ahčin, kteri tako marljivo skrbi za 'Brencljna', tak je postal v policijski službi in tak bo, dokler ne bo šel počivat po truda polnem delovanji za državo. In ker je gospod Ahčin tak, se ga je 'Brencljnu' treba ogibati, kajti očali g. Ahčina so – tako pravijo – zagledali že celó v jajcu kak las. Zavoljo teh očalov bi bilo najbolje, ako bi 'Brenclj' jel pikati Slovence, kakor 'Tagblatt', ali pripovedoval svojim bralcem nedolžne otroške pravljice, če že noče Auerspergov, nemškutarjev in decembrske ustave na vsa usta hvaliti. Zadnjič so ga zajeli, ker jim je to ustavo prestrgano narisal in ker je imela 'rešpehtarjeva kuharica' prehud jezik. Kdaj ga bodo zdaj, se še ne vé, kedar pa Vam v roke ne pride, takrat je gotovo, da ga policija pohrusta, ker je vedno na-

³⁷ Fran Levstik, *Iz Ljubljane, Slovenski narod*, 1870/25.

³⁸ Jakob Alešovec, *Kaj gosp. Ahčin prepové, Brenclj*, 1873/5 in 6.

³⁹ Po: Jakob Alešovec, *Svojim prijateljem, Brenclj*, 1873/1–2.

⁴⁰ Jakob Alešovec, *prav tam*.

⁴¹ Po: Janez Logar, *Opombe k: Janez Trdina, Zbrano delo, Peta knjiga, Ljubljana 1952, str. 291–292.*

⁴² Po: Jakob Alešovec, *Svojim prijateljem, Brenclj*, 1873/1–2.

ročena na vse liste in le, če ona ne mara za-nj, potem sme frčati po svetú. Ali ni 'fletno' na svetú?»⁴³

Ustavoverski okus.

(21. decembra 1872.)

Najbrž je bila zaplenjena tudi karikatura *Ustavoverski okus*. (21. decembra 1872.), objavljena v 1. št. *Brenclja* za leto 1873. Personifikacija 'Ustave', narisana kot ciganka v razcapanem (*prestrganem*) oblačilu, opazuje nazdravljanje ustavovercev, ki praznujejo peto obletnico sprejetja decembrske ustave: »Glejte no, to je čudno! Po vsi Avstriji se nihče ne spominja mojega rojstnega dne, le ti-le pivci tu mi napijajo in me kličejo med-se. Čudni ljudje, ki še za stare grbaste babe marajo.« Brenclj-Alešovec tolaži svojo spremljevalko 'Domačo Micko': »Nič ne maraj, Micka! Ljudje, ki imajo staro babo rajši, kakor mladega dekleta, niso pri zdravi pameti. Ti imaš boljše častitelje.«

Kranjski Nemci in nemškutarji so 7. julija 1868 osnovali svojo politično organizacijo z imenom *Konstitutioneller Verein*. Glasilo Konstitucijskega društva je bil *Laibacher Tagblatt* (1868–1880). Slovenci so odgovorili 20. avgusta 1868 z ustanovitvijo *Društva za brambo narodnih pravic*, ki so ga kmalu preimenovali v društvo *Slovenija*.

Zaradi zaplembe je 1. št. *Brenclja* izšla skupaj z 2. št. Karikatura z naslovom *Na lovu* iz št. 1/2 za leto 1873 je pripovedovala, da sta državni pravdnik in orožnik ujela *Brenclja*. Na poti z lova je zadovoljna lovca srečal 'slovenski posestnik': »Gospod pravdnik, kakega vruga ste li vstrelili, da tako zadovoljnega obraza in ponosno stopate? /.../ Pojte no, da greste muhe streljat! Te mi ne škodujejo toliko, koliko oni-le zajec, kateri mi vedno

v zelje zahaja, in pa ona lesica, ktera mi kokoši davi. Tako zver mi postrelite, ne pa 'Brencljna', kateri k večemu koga malo pikne, a ne dela take škode, kakor ta zajec in lesica.« Zajec, ki je zašel na slovensko njivo, predstavlja *Laibacher Tagblatt*, lisica, ki je umorila kokoš, dunajski dnevnik *Neue Freie Presse*. Državni pravdnik: »Zajca in lesico vstreliti dozdej nimam še povelja.«

Na lovu.

Na karikaturi *Rojstvo kakoršnega obhajajo naši ustavoverneži 21. dne decembra* iz 24. št. v letu 1870 so predstavljene jaslice. Jezuščku, ki predstavlja decembrsko ustavo, so se prišli pokloniti trije ustavoverni kralji. Ob jaslih bedita osel – nemčur, in vol – lahon.

Rojstvo

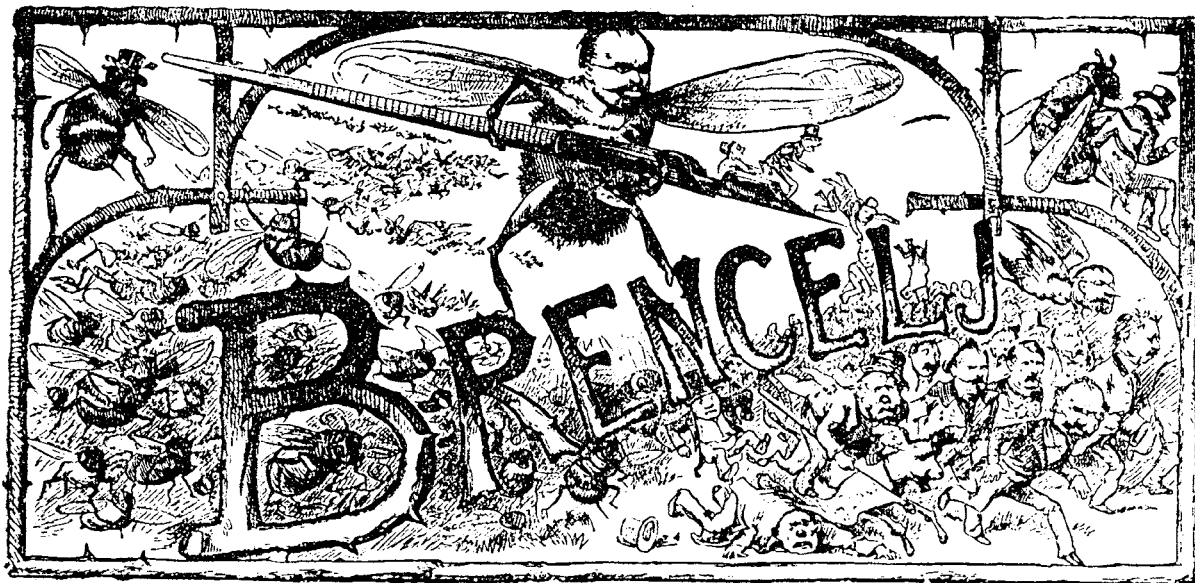
kakoršnega obhajajo naši ustavoverneži 21. dne decembra.

⁴³ Jakob Alešovec, prav tam.

Letnik XVII. (II.)

NOVI

Štev 16. in 17.

v zbadljivi in šaljivi obleki.

V Ljubljani 10. septembra 1885.

Na karikaturi iz 1. št. Brenclja v naslednjem letu personifikacijo ustave obdajajo nemški ustavo-verneži. Brenclj-Alešovec je 'Ustavi' na usta položil besede: »Če bom dolgo med tem ljudstvom, mi bo pobralo še to malo obleko, kar je imam. Ti nemčurski širokoustneži pa me hvalisajo zato, da si sme odtrgati vsak kos obleke, Slovanom sem že tako prenaga, kaj bo, kedar mi še te cunjke poberó!«

Nekatere izmed karikatur, ki so spremljale Alešovo pesem *Risterjev pes*, srečamo kasneje v Brenclju, npr. ob zaplembi Brenclja na dan padca Auerspergove vlade leta 1878. Pesmico »'Brencljnova' tuga, ker mu je državni pravdnik pri 19. številki pristrigel peruti, da ni mogel izleteti, in ga je vjel Pajk«, objavljeno na naslovnici 20. in 21. št. iz 1883, je spremljala risba žalostnega Brenclj-Alešovca, kateremu orožniki pred nosom iz tiskarne odnašajo izvode Brenclja. »Brenclj našel v zboru Pajka, / Ki prijel ga za uhó. / Kakor ta podoba kaže, / so prišli res 'pajki' pó-nj / Od hudé državne straže; / Vse plakanje je – zastonj!«⁴⁴ Številka poprej je bila namreč zaplenjena. »Zadnjo številko je dobil samo državni pravdnik in deželna vlada. Zato je ni mogel dobiti nihče drug. Danes sta zvezani skup dve številki in 16 strani povesti 'Ne v Ameriko!' S tem so rešene pritožbe vseh, ki niso dobili lista, ker če si ga državni pravdnik privošči, ne more in ne sme dobiti nihče drug nič«⁴⁵ Na zadnji strani 20. in 21. št. je

bila objavljena karikatura Dežmana z grabljami, državnega pravdnika in Brenclj-Alešovca, ki kaže na Risterjevo krito: »Saj sem večkrat rekel, da z onimi-le se ni pečati, je zmiraj nevarnost zavoljo Žabjeka.«

Karikatura iz naslovnice 20. in 21. št. iz leta 1883 je bila pod naslovom *Podoba brez podpisa* objavljena tudi na naslovnici 16. in 17. št. Novega Brenclja iz leta 1885 – »Kaj podoba tu ob strani pomeni, ugame vsak, kdor količkaj vé o časnikih in njihovih nesrečah. Novega 'Brencljna' 15. številka je bila tistemu hudemu možu, kteremu se pravi državni pravdnik, tako zelo všeč, da jo je državna oblast, kteri se reče deželno predsedništvo, pobrala in vso zá-se obdržala, čemur je potem pritrdila tista gospôska, ki se ji reče deželna sodnija. Tako je bil ubogi 'Brenclj' zašit in naročniki niso dobili nič. Zašit pa je bil, ker je – po mnenji vseh tu navedenih oblastij – prehudó zaletel se v deželnega predsednika barona Winklerja.

Iz jeze ali veselja nad tem sfrčal je živi 'Brenclj' z vsem svojim osobstvom preko Kranjskega na slovensko Štajarsko, pa je nekaj skupil na peruti, da ni mogel zabrenčati o pravem času.

⁴⁴ Jakob Alešovec, (brez naslova), *Brenclj*, 1883/20 in 21.

⁴⁵ Jakob Alešovec, *prav tam*.

Zato zabrenči danes za dvakrat, z dvojnimi zelim pikaje.

*Ta žalostna dogodba, ki se mu vsako leto za voljo raznih hudomušnosti pripeti, kaže, da visokorodni gospod baron ne strpi prehudega pikarstva, ker je silno občutljiv. Zato utegne 'Brencelj' le še brenčati. 'Nekdo je še deželni predsednik na Kranjskem.'*⁴⁶ Brencelj je bil tedaj zaplenjen zaradi napadov na deželnega predsednika barona Winklerja.

Včasih so policijski uradniki, ki so prišli zapleniti Alešovčev satirični list, zaman iskali izvode Brencelja. »Ko je bil zadnji 'Brencelj' konfisciran, prišel je pónj na dom policijski komisar Velič (ki se piše pa Wellitsch [op. Štefan Velič (Wellitsch)]) in ni našel doma ne enega lista. Odšel je toraj malo zadovoljen s prazno konfiskacijsko torbo.«⁴⁷

Zusammenfassung

RITTER RIESTERS HUND

Der Beitrag befaßt sich mit den Beschlagnahmungen des ersten slowenischen satirischen Blattes Brencelj (1869–1875, 1877–1886) und den Gerichtsprozessen gegen dessen Redakteur Jakob Alešovec (1842–1901). Das erste Mal ordnete die Staatsanwaltschaft eine Beschlagnahme des Blattes im Juni 1869 an. Der Anlaß waren zwei Karikaturen, die auf eine Schlägerei slowenischer Bauern mit [deutschen] Turnern anspielten, sowie zwei angeblich von Fran Levstik geschriebene Beiträge, die vermeintlich den Laibacher Bürgermeister und die Mitglieder des Gemeinderates beleidigten. Die Schwurgerichtsverhandlung, die am 25. und 26. Dezember 1869 stattfand, gilt als erste Verhandlung dieser Art in Ljubljana. Die Schöffen erklärten Alešovec für unschuldig. Auch bei einer Verhandlung am 29. September 1869 wegen eines Artikels in der deutschen Zeitung Triglav (1865–1870) über einen Ausflug von Turnern in die Gegend von Janče wurde Alešovec für unschuldig erklärt. Alešovec, der auch Herausgeber des Triglav war, verteidigte sich mit der Aussage, er habe den Artikel, der vermeintlich die k. k. Armee verunglimpfte, vor der Drucklegung nicht gelesen. In

beiden Prozessen war Fran Levstik Berichterstatter der Zeitung Slovenski narod.

Ende des Jahres 1871 wurde Alešovec wegen eines Artikels im Brencelj, in dem er eine Anzeige gegen einen deutschen Schneider kommentierte, zu zwei Monaten Gefängnis verurteilt (von Oktober bis Dezember 1872). In Erinnerung an seine Gefängnisstrafe schrieb Alešovec zu Beginn des Jahres 1873 das Büchlein *Ričet iz Žabjeka* (in deutscher Sprache erschienen unter dem Titel *Ritter Riesters Hund*). Die Broschüre wurde von Alešovec herausgegeben und von der Narodna tiskarna in Ljubljana gedruckt. In diesem satirischen Sammelband schilderte Alešovec in satirischen Beiträgen, Liedern und Karikaturen das damalige Untersuchungsgefängnis Žabjek in Ljubljana und seinen Aufenthalt in diesem Gefängnis. Auch später beschrieb er im Blatt Brencelj in satirischen Texten und Karikaturen die Staatsanwälte, den Polizeizensor und die verschiedenen Beschlagnahmungen des Blattes.

⁴⁶ Jakob Alešovec, »Novi 'Brencelj' svojim«, *Novi Brencelj*, 1885/16–17.

⁴⁷ Jakob Alešovec, »Nekaj zares, ne za špas«, *Brencelj*, 1883/20–21.